lui Pindar reflectă un koiné continental real. N. S. Grinbaum şi-a propus să demonstreze justeţea acestei teze cu ajutorul materialelor epigrafice vechi (sec. VI — II) din Tesalia, Atica, Asia Mică, Argolida, Arcadia şi Creta. Majoritatea sînt texte oficiale politice sau juridice în proză. În ele se regăsesc numeroase dublete fonetice şi morfologice întîlnite şi la Pindar. Această constatare duce la concluzia că numai în rare cazuri particularităţile fonetice şi morfologice ale lui Pindar pot fi considerate elemente poetice. Comparaţia cu materialul epigrafic pune mai clar în lumină dorinţa poetului de a reclădi, pe plan mitologic şi lingvistic, lumea arhaică panhelenică, de mult apusă dar atît de dragă aristocraţiei greceşti.

Revista de filologie clasică a Universităţii din Moscova conţine şi studii care pun în evidenţă rolul literaturii clasice şi bizantine în formarea culturii ruse. Cităm astfel articolul lui I. M. Nachov, *Ломоносов и античность (к 200-летию со дня смерти)* în vol. I şi cel al lui S.I. Radcig, *Античное влияние в древнерусской культуре* (vol. III—IV). În vol. II al culegerii E. V. Fedorova semnalează inscripţiile latine din sec. XVII — XIX din oraşul Lvov.

Aşa cum se desprinde şi din articolul lui S. I. Radcig, *Из истории кафедры классической филологии Московского университета* (vol. I) catedra de filologie clasică a Universităţii din Moscova a fost ilustrată de activitatea unor profesori şi cercetători de seamă, cunoscuţi şi peste hotare. Această valoroasă tradiţie e continuată astăzi de membrii catedrei şi reflectată parţial în cele patru volume recenzate. Studiile cuprinse aici, centrate în jurul cîtorva probleme, sînt o dovadă a unei informaţii bogate, a unei cercetări serioase. Ele aduc de fiecare dată contribuţii şi puncte de vedere proprii.

Lucia Wald

EVPHROSYNE, Revista de filologia clássica dirigida por F. Rebelo Gonçalves. Nova série. Vol. I (1967) şi II (1968), Lisabona, Centro de Estudios Clássicos.

Revista Euphrosyne— adevărat almanah pentru clasicişti, unic în felul său, de care aceştia au fost privaţi timp de şase ani — îşi reia apariţia, într-o nouă serie. Specificul său ca organizare şi aspect nu s-a schimbat, căci conducător îi este acelaşi neobosit Francisco Rebelo Gonçalves. Devenind organ al Centrului de studii clasice din cadrul Institutului de înaltă cultură din Portugalia, i se asigură o publicare anuală cu cîte un volum de circa 350 de pagini.

Materialele, datorate unor cercetători din ţară sau din afară, sînt redactate în portugheză sau într-o limbă de mai mare circulaţie (latină, franceză, spaniolă, italiană, engleză, germană). Dispunerea lor este în următoarele secţiuni : I Commentationes, II Studia breuiora, III Res commemorandae, IV Libri recensiti, V Libri recepti. Studiile din primele două secţiuni au rezumate. După secţiuni urmează o Appendix poetica cuprinzînd poezii originale compuse de clasicişti în greacă, latină sau portugheză, ca şi poezii traduse din greacă şi latină. După cum se poate observa, gruparea materialelor este exact aceeaşi ca în prima serie a revistei.

Semnalăm aici lucrările doar din primele două secţiuni şi anume în ordinea publicării.

Volumul I (1967)

Aelius Pasoli. *De Properti libro quarto.* Autorul e dintre cei care argumentează că Properţiu însuşi a asigurat economia cărţii a IV-a, care cuprinde faimoasele „elegii romane" cu caracter etiologic. Personal, sînt dispus să cred că, după moartea prematură a poetului, s-a îngrijit altcineva de ordonarea materialului în sensul vederilor lui, aplicate chiar de el la primele elegii. Pasoli constată că poetul nu a pus în cartea a IV-a poeziile care nu se potrivesc.

El susține convingător că fiecare poezie are mai multe semnificații. Drept exemplu, ia elegia a II-a, despre Vertumnus. Prin această divinitate principală etruscă, Properțiu laudă neamurile care au participat la formarea poporului roman, etruscii în primul rînd, făcînd astfel voia lui August, cît și a lui Mecena. Vertumnus se mulțumește cu un templu umil, dar are la picioarele sale, în for, *turba togata*. E o aluzie aici la modestia lui Mecena. Sub chipul lui Vertumnus, e înfățișată, cu subînțeleasă mustrare, și firea schimbătoare a ministrului lui August. (E bine să ne amintim că Vertumnus devenise de mult simbol al instabilității; Horațiu chiar a creat un plural *Vertumni*). Luîndu-l ca model, nu e de mirare că Properțiu prezintă o carte mixtă, cu poezii de factură veche și nouă. Poetul, însă, a vrut să se înfățișeze și pe sine în mobilitatea geniului său poetic. Pasoli mai avansează o explicație foarte plauzibilă: Mecena nu e pomenit în elegie, ca, de altfel, în general în cartea a IV-a, din cauză că era în dizgrația împăratului August. Studiul s-a tipărit cu întîrziere, astfel că identificarea Vertumnus-Mecena s-a mai făcut între timp.

Francisco Rebelo Gonçalves, *O Vale de Tempe no Grego e no Latim*. Cît privește etimologia numelui neutru plural Τέμπη, autorul optează pentru cea dată de Kretschmer: răd. *tem-* sau *temp-* «a tăia». (Cred că în realitate avem a face cu o interpretare greacă a unui nume preindo-european). Rebelo Gonçalves urmărește în literatura greacă cele două ipostaze: de toponim (ajuns cu timpul la sensul «vale în general») și de nume comun («vale încîntătoare» «așezare rustică plăcută») devenit τόπος retoric («locus amoenus»). În literatura latină, în care a fost primit prin poezia alexandrină, cuvîntul în cele două ipostaze și derivatele lor sînt foarte larg reprezentate. *Tempē-tempē* (nom., acuz., voc.), care nu s-a încadrat în declinarea latină, este însoțit foarte frecvent cu un epitet, sau este inserat în frază în condiții care să ajute clarității. În ultima parte a studiului, autorul semnalează cu exemple propagarea motivului în literatura latină medievală și modernă.

M.C. Díaz y Díaz, *La tradición textual de Petronio. Observaciones en torno a algunos manuscritos*. Cu argumente de ordin paleografic autorul demonstrează că multe erori și confuzii din manuscrisul *H* (din codex Traguriensis) se explică prin scrierea cursivă irlandeză. Textul *Satiriconului* a fost cunoscut, copiat și excerptat în Irlanda, în secolele VII — VIII; de acolo a fost adus pe continent. Mai amănunțit despre valoroasele cercetări și concluzii ale lui Díaz y Díaz tratăm aparte.

Maria Manuela Barroso de Albuquerque, *André de Resende. O drama dum humanista português*. Se aduc noi lumini pentru mai buna cunoaștere a măreței figuri a lui André de Resende. În al patrulea deceniu al secolului al XVI-lea, acest adept al lui Erasm luptă pentru orientarea învățămîntului superior spre umanismul european. Dar visul său, materializat în Colegiul Artelor din Coimbra, va dura puțin, din pricina durei intervenții a catolicismului.

L. J. D. Richardson, Τρίοδος *Trivium: Extended Inclusion*. Autorul demonstrează că termenii τρίοδος și *triuium* se aplicau și atunci cînd, de fapt, nu erau trei drumuri, ci un drum principal și un drum lateral care se desprindea din acesta, drumul principal fiind văzut ca două. Prin deplasarea focarului percepției de la poziția proprie la un punct de observație exterior se explică și anumite expresii temporale: la datare și la indicarea recurenței periodice. Richardson propune să se folosească termenul «includere extinsă», ca mai potrivit decît vechiul termen «socotire inclusivă».

F. Rebelo Gonçalves, *De quorundam compositorum aduerbiorum accentu in Sapphus Alcaeique fragmentis commentariolum*. Corectă este accentuarea οὐκέτι și μηκέτι (pe silaba penultimă), dat fiind că există noțiunea părților componente. În schimb, trebuie accentuat οὔδαμα și μήδαμα după baritoneza eolică, deoarece s-a pierdut sentimentul etimologiei în urma dispariției adjectivului *ἄμος.

Maria de Lurdes Flor de Oliveira, *Musas e Violetas em Poetas Gregos*. De obicei, epitetele formate cu ἴον sînt înțelese ca însemnînd «de culoare întunecată». (La această justă observație venim cu precizarea că lexicografii sînt, însă, mai precauți, ei punînd pe prim plan sensul eti-

mologic.) Epitetele respective trebuie înțelese ca avînd valoarea semantică fundamentală de « viorea », lucru care se verifică încă de la Homer, în special cînd e vorba de mare sau lină. (Credem că la fel de siguri putem fi și cînd e vorba de armele lui Ahile, ele avînd reflexele violete ale fierului călit sau ale oțelului). Trecînd în revistă pasajele care interesează din lirici, autoarea se oprește în mod deosebit la Bahilide, cu care tradiția se stabilește.

Manuel Antunes, *Nota sobre o Caracter Dramatico do* Fédon. Potrivnic modei de a se căuta în Platon ceea ce nu există, autorul propune să se continue studierea lui ca mare dialectician și mare artist. El se oprește la legătura reciprocă și intimă dintre filozofie și dramaturgie, legătură care apare în dialoguri. Insistînd mai ales asupra caracterului scenic, analizează „dialogul indirect" *Fedon*, pe care-l consideră un model.

Georg Luck, *Ueber einige Typen des Gedichtanfangs bei Catull.* Avînd ca punct de plecare o observație a lui Eduard Fraenkel privind poezia 96 a lui Catul, autorul analizează începutul poeziilor lui. Încărcarea primelor versuri cu anumite construcții, adverbe și pronume, toate cu conținut ipotetic, restrictiv, face ca tempoul să fie *ritardando* (la Properțiu, *allegro* caracterizează începutul de poezie). Foarte adesea Catul începe cu o propoziție condițională, sau una relativă (care exprimă original intensitatea simțirii). Nu rar apar aici mijloace de expresie din vorbirea populară.

Jean Carrière, *Pittoresque et fin de vers dans les* Bucoliques *de Virgile.* Mai ales în *Bucolice*, Vergiliu folosește sfîrșitul hexametrului nu numai pentru designarea nominală (cum se cunoaște), ci pentru detalii caracteristice, pentru descriere. Prin clauzulă devine evocarea vergiliană decisă și materială. Ca atare, ultimele (două, mai adesea) cuvinte din versuri conțin, într-o regulată corespondență verticală, elementele esențiale ale realității evocate. Modelul lui Vergiliu sub acest raport este, poate, Catul. Cît privește expresia complexă sau figurată, „vocația descriptivă" a sfîrșitului de hexametru se afirmă în comparații și în simboluri. Prin structura chiasmatică, cu cezura drept pivot, se asigură adesea emistihului al doilea cea mai puternică încărcătură de pitoresc.

Luigi Alfonsi, *Ancora su Velleio I, 17.* Autorul caută originea felului în care pune Velleius Paterculus problema decăderii capacității artistice după atingerea strălucirii depline. El dovedește că Velleius depinde sub acest aspect de Cicero (*Tusculane* și *Orator*).

Maria Isabel Rebelo Gonçalves, *Nota Morfológica sobre o Lat.* cētus. Cuvîntul latinesc *cētus* « balenă » de mult s-a fixat cu tema în *-o-* și de genul masculin, spre deosebire de etimonul grecesc. Alături de cele latine, apar și forme grecești : *cētos* și *cētē*. Spre deosebire de ceilalți autori, la care forma greacă are caracter erudit, la Vergiliu (*En.* V 822), împreună cu nume din vechea mitologie grecească, are valoare stilistică.

Volumul II (1968)

E.D. Phillips, *Historical Elements in the Myth of Atlantis.* Autorul se aliniază celor care, în ultimele două decenii, reluînd părerile uitatului K.T. Frost (1913), au întărit argumentația în favoarea căutării Atlantidei în Marea Mediterană. Făcînd observații de toate genurile, inclusiv geologice, Phillips ajunge la niște concluzii demne de luat în seamă. Baza mitului ar fi dezastrul provocat insulelor Creta și Thera de erupția vulcanului din ultima (jumătate a mileniului II î.e.n.). Ulterior, s-au adăugat elemente din mitologia legată de perioada atacurilor „popoarelor mării".

Maria Helena de Teves Costa, *O processo de Repetição em Ésquilo.* Analizînd exordiul tragediei *Perșii*, autoarea caută o mai satisfăcătoare explicație repetiției — de ordin verbal (același cuvînt sau aceeași rădăcină) și de ordin ideologic (sinonime sau aceeași figură de stil)—în opera lui Eshil. Ea poate fi „o convenție stilistică pentru menținerea unei atmosfere magico-religioase tradiționale". Prin „repetiția muzico-verbală", poetul urmărește un efect psihologic și moral : experiența dureroasă să devină cunoaștere de sine, înțelepciune.

Jean Granarolo, *La maturation du naturel dans le lyrisme catullien.* Se combate aplicarea unor teorii estetice recente la opera lui Catul. Acestuia i se atribuie o spontaneitate absolută în poeziile scurte. Granarolo analizează poezia 8, considerată caz limită, și conchide că lexicul, sintaxa, frazeologia, topica și metrica trădează că naturalul poeziei e rezultatul unui travaliu artistic, că asupra sincerității efuziei există un control al „detașării" obiective.

F. Rebelo Gonçalves, *Etimologia do Lat.* paenula. Etimologia lui *paenula* ar fi dor. *φαινόλας (m.), care a primit genul feminin de la *toga*. Dor. φαινόλα se găsește la Rhinton, care, însă, l-a împrumutat din latină. Totuși, cred că forma de la poetul tarentin, care corespunde și fonetic și morfologic, ar putea fi o veritabilă formă dorică a acestui cuvînt probabil semitic, formă împrumutată de romani.

Claude-Henry Frèches, *Le théâtre néo-latin au Portugal.* Frèches a descoperit cîteva lucrări dramatice neo-latine jucate în Portugalia în sec. XVII. Ele serveau ca arme în lupta pentru independență.

A. Freire, *Quid Graeci poetae tragici de fato senserint.* E o introducere la o lucrare de mai mari proporții a autorului. Tragicii greci nu înțeleg fatumul în sens filozofic; de aceea, ei nu sînt pesimiști.

Maria Manuela Barroso de Albuquerque, *Aristófanes* As Rãs, 730 — πυρρίαις. Contrar Mariei Delcourt, care susține că cuvîntul πυρρίαις din *Broaștele* nu e aluziv, autoarea demonstrează că Aristofan se referă la Cleofon, care era fiu de sclavă tracă, deci cu păr roșcat.

F. Rebelo Gonçalves, *De Lesbiacis quibusdam uerborum copulationibus.* Se propun convingătoare lecțiuni cu crază la : Sapho fr. 91 : οὔδαμα πῴρανα ; Alceu fr. 69 : οὔδαμα πῶσλον. (Numerotarea fragmentelor e după ediția lui E. Lobel și D. Page).

Gerhard Pfohl, *Inschriften in der Anthologia Graeca.* După ce dă o listă de epigrame din Antologia Palatină care au corespondent epigrafic, Pfohl studiază trei astfel de epigrame : AP VI 13, 138 și 144.

Manuel F. Galiano, *Observaciones textuales sobre prosa tardia griega.* În Ps.-Plutarh, *De lib. educ.* 13 b (Paton-Wegehaupt-Pohlenz 1925, p. 25, 11. 18 — 21) să se citească : (1) ὡς ἐκ θεατρικῆς τέχνης, (2) τοὺς νέους ἀγόμενοι) (sau ἐπαγόμενοι) (3) οὐκ ἐκ ψυχῆς. În Diogenes Laertius V 37 nu e corupt textul, însă el nu a fost bine interpretat.

Maria Isabel Rebelo Gonçalves, *Nota Morfológica sobre o Lat.* melos *e Flexões Afins.* Gr. μέλος apare la poeții latini fie cu forme originale, fie cu forme latinești (de genul neutru sau masculin). În Ausoniu *Parent.* 27, trebuie corectat *mela* în *melea.*

Miecislaus Broscius, *Ciceroniana.* Savantul polonez Brożek se ocupă de două pasaje din *Pro Murena.* În 29, 60, să se citească : *uituperare non <possum, neque quidquam in te corrigere, non> nulla forsitan* etc. În 37, 78 (cf. „Helikon" 1966, p. 395 sq.), sînt versuri iambice de tragedie ; într-al treilea, Cicero a înlocuit cuvîntul *rege* cu *consule.*

T.A. Dorey, *A Note on the Manuscripts of Livy XXIX.* Se dovedește cu ajutorul unor pasaje discordante din c. XXIX a lui Tit Liviu că codicele Spirensis nu este o copie directă după cel cunoscut ca uetus Carnotensis.

Richardus Avallone, *Quid Africa Romae illa quae Imperii dicitur aetate dederit.* E o privire sintetică a importantei contribuții a provinciei Africa la cultura Romei în vremea Imperiului. Africa romanizată devine o aliată și prietenă a Romei.

Custódio Magueiho, *O* De uerborum coniugatione commentarius *de André de Resende.* Faimosul umanist, în lucrarea analizată, dovedește un larg orizont. Pornind de la morfologie, el abordează chestiuni de sintaxă, stilistică, psihologia limbajului.

Eugen Dobroiu